

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228004

UNIVERSAL
LIBRARY

کتاب

نغمے

شمس العلماء مولانا شبلی نعمانی مرحوم

کے
قصائد

اور فارسی غزلوں کا

مجموعہ

باہتمام احقر العباد محمد حسن

انوار المطابع لکھنؤ میں چھپا

تیسرے ہند محسبات

اکسیر حیات جملہ جسمانی تکالیف درد، موج، چوٹ، زخم، اوج المفاصل، لوباسیر، رقت، سرعت جریان، ورم، ہیٹ کے درد وغیرہ کے لیے اس سے بہتر دوا اس صدی میں ایجاد نہیں ہوئی، سفر حضرت دود اور گشت میں اسکا رکھنا نہایت ضروری ہے قیمت فی شیشی عمدہ محصول ڈاک و پیکنگ۔ صرف ۷/۱

اکسیر ادر جریان و کثرت اختلام کو دور کرتا ہے، درد سر و کم و مستی و کمزوری کا دافع ہے، عضلات کھینچ کر تیار ہے، مغلطابھی ہے، تو انہی وقت میں اسکا ضروری فعل ہے، نا امید نہ ہو جو کم سے کم ایک ہفتہ اسکو استعمال کر کے اسکے عجیب و غریب اثر کو ملاحظہ فرمائیے۔ ایک ہفتہ کی خوراک چھ دو ہفتہ ہی محصول ڈاک ہر صورت میں ۷/۱

نمک فخری بہترین نمک۔ نمک فخری کی مقبولیت کا یہی راز ہے کہ حلق سے اترتے ہی معدہ کی مہلح شروع ہو جاتی ہے۔ جو لوگ معدہ کی شکایات سے یا یوس ہو چکے ہوں ایک بار تجربہ کریں، ہر مہلح اور ہر خاندان میں اسکی ایک شیشی موجود رہنا نہایت ضروری ہے، قیمت فی شیشی کلان عمدہ محصول ڈاک و پیکنگ۔ صرف ۸/۱

سبوت تشک اکسیر روز میں نہایت ہی کمند مرض یقیناً دور ہو جاتا ہے، ان جو تبت چھلکے فرما رہے خصوصاً اسوجہ سے کہ جناب حکیم عبدالمجید خان صاحب نے ہلوی اس نسخہ کی قیمت مبلغ تین ہزار روپیہ عنایت فرماتے تھے، واقعی یہ نسخہ آجسا ہی ہمیشہ بڑی تعریف یہ ہے کہ اور دواؤں کی طرح اسکے استعمال سے نہ ٹھہر آتا ہے اور نہ اور دست کی مطلق تکلیف ہوتی ہے اور طرہ یہ کہ کبھی یہ مرض تمام عمر عود نہیں کرتا، قیمت عمدہ محصول ڈاک و پیکنگ ۷/۱

نمک انواری درد گردہ، ایک مشابہہ پتھری کے لیے اپنا مثل نہیں رکھتا، مدد کے لیے بے انتہا مفید ہے، جو حضرات مختلف معالجات سے یہ نشان ہو کر نا امید ہو چکے تھے اللہ تعالیٰ کہ نمک انواری ان کے لیے ہمیشہ تریاق و اکسیر ثابت ہوا۔ قیمت فی شیشی کلان عمدہ محصول ڈاک و پیکنگ ۷/۱

سرسنی غبار، دھند، جالا، رتو ندی اور ضعف بصارت کے لیے ہمیشہ وینڈیٹر سرمد اگر اعتبار نہ ہو تو بطور آزمائش چند روز استعمال فرمائیے تاکہ تجربہ کے بعد جاری سچائی اور صداقت ثابت ہو، قیمت فی تولہ ۷/۱ نصف تولہ ۸/۱ محصول ڈاک و پیکنگ ہر صورت میں ۷/۱ (۳ کے ٹکٹ آنے پر نمونہ فوراً بھیجا جاتا ہے)

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

تجدید بنیاد
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

حضرت شیخ عبدالباقی صاحب مرقم التوفی ۱۲۱۰ زمره ۱۹۰۰

شالی نعمانی علف شیخ مرحوم

زینهاره محرم دردی آن جهان کن
بان اسه پدرا به صبر امتحان کن
مارا بتوجه زمره شیخ نعمان کن
باچون منی شکسته و زارا این گمان کن
این آفتاب از نظر ما نمان کن

ای پدرا گویت این روز آن کن
دعوا سے صبر که به غلط هم نکرده ام
دستان سزای بزم طرب بوده ام بهر
کو در غم فراق تو انم که بر کشم به
پیرانه روی روشن تو آفتاب بودم

دانسته ام که رو به فنا دارد آنچه هست

این نکته را ولیک تو خطا نشان کن

همدی اگر گذشت ستم باز مانده ام

با ما باش همی رفتگان کن

پسند این که بکس بی خان مان شود

هان آن قدر بان که مظفر جوان شود

رفتی و حال قوم ندانی که چون شده

دلها تمام از غم و از غصه خون شده

ایوان قوم کز تو سرش پسخ سو بود

در جنبش است کنگرهایش نگون شده

آن قوم کز تو پای جاهش بلند بود

زار و نژند خسته و خوار زبون شده

آن صفحای دفتر اقبال پاره گشت

آن کاسهای خویان نعم از گون شده

مهر از افق دید و همان تیره اندر مهر

از بس که دود آه زد دلها برون شده

تو از میسان رفتی و ما را به درد تو

از جسم تاب نفته و از دل سکون شده

پرسی اگر ز بیش و کم ماجرای ما

کم گشته شادمانی و ماتم فزون شده

ای مرگ! ای سیاه کن روزگار ما

شرمت نیامد از دل امیدوار ما

<p>یک دل نبوده است که صداله سر نکرد یا کس تراز حال عزیزان خبر نکرد چشم مبارک تو از خواب بر نکرد در حیرتم که در دل زمت اثر نکرد بر تیر آه کز دل گردون گذر نکرد کین داستان در دوسختی نکرده کرد آن غمت بدل که برگ نیشتر نکرد</p>	<p>در شهر کیمیت کز غم تو دیده تر نکرد دانسته، پاس خاطر ایشان نداشته؛ با آنکه شور حشر ببالین که تو بود با آنکه ناله ام جگر سنگ آگخت ز هزار در کنار دشمن جان داده ام عذرم بنه، دراز اگر شد حدیث غم معذرم از دود دیده مرا گشت خفشان</p>
---	--

تنهانه دوست از غم گت اثر گرفت
 بود آتش چنان که بهر خانه در گرفت

<p>و آثارم گ بر رخ و بنض آشکار کرد حاش بدید و گریه بی اختیار کرد اسحاق آمد و مژه را اشکبار کرد آن تیر آه کز دل گردون گذار کرد</p>	<p>آه آن زمان که در تنش رانزار کرد علم بزرگوار که آسیمه سردوید شلی رسید و ناله زد و سیل او فتاد ستورخانه آمد و از سینه بر کشید</p>
--	---

حالی بهم رسید که طفل و جوان و سپید	از پوشش بخت و جامه خود تار تار کرد
آه از جفاے مرگ که با حاکم زمین	رحم نکرد و شیوه جور اختیار کرد
المخضر چون جهان آفرین کرد	جبار کنار رحمت پروردگار کرد

چون هر کسی به درگمش امید از دست
 آمرزش خداے که امر زگار است

قصید تمینت سلامت ماندن شش هزاره عالی گهر
 میر عثمان علیخان بهادر از اسیب تفنگ اطال الله بقاؤه
 در بزمے که از طرف نواب مدار اللهم بهادر برپاشده بود، مصنفت
 با صراحت بزرگان دولت باین شعار است تمینت کشاد

سال ۱۹۰۱

یار بسیارین بزم چه بزمی است که نیت سار	هست هر گوشه تاشا که نعمت و نماز
بارک اسد زبزمے که نظیرش به جهان	خود ندید است و نه بیند فلک عمده باز
بزم گاهیت همانا همه رنگ و هم بوی	جلوه گاهیت کوئی نهمه گد همه ساز

پاس آئین ادب بین که با این چشم نشا
 سنگری زودنه از جنس دست بر بطور و
 همه سرست آن می که بود پهنتری
 دل به جوش آمد، و ماند ز بانها اموش
 هیچ دانی که چرا این همه چشم و طب
 مجلس تعینت ز برابر اقبال شوی است
 گوهر تاج شاهی از یو یار رنگ و کن
 آنکه شهنشاد گیش سنسره شامی دارد
 اختر هست که غورشید در خشان گداز
 چون نگه داشتش ز ما دشت صب خدا
 هم برین فردا جان بخش توان خواند غزل
 وقت آن است که بخویش در آی از جا
 وقت آن است که بی باک غازی دچنگ

خنده ای باب چون خند گل با آواز
 بشنوی سخن و نه از پرده عشاق و جان
 همه مخزنه زان باره که باشد غمان
 لب پیر از زمزمه و خانه تنی از آواز
 هیچ دانی که چرا این همه زیست و طراز
 میسر عثمان علی زرب و نیمه است ناز
 آن همایون دم و فرخ رخ دوست سلیم طراز
 هم بدان سان که حقیقت تیرا در مجاز
 جوست نصیحت که در لبه گرم باشد باز
 از دکن غافلده مرز و رسد تا بجایز
 هم بشکرانه این لطف توان کرد غارت
 وقت آن است که بر خویش بیانی از ناله
 وقت آن است که بی پرده شوی ز سر ساز

وقت آن است که هر شاخ در آید در قص
 ای زمین وقت تو خوش بان ز سرنازیم
 وقت آن است که دستت بدارم
 سرخاک افکنم از عجز و پس آنکه گویم
 تا جهان باشد و تا گردش دوران باشد
 میر محبوب علیخان نظام صفیجانه
 آنکه از معدتس روز ستم شد کوتاه
 ذوق مدحت گری شاه چنانم بر بود
 مدح خود گر چه ز آئین فاهست لعل
 لاجرم تن زخم و طعم این نامه شوق
 تا گل دلاله و نسیرین مداز سینه خاک

وقت آن است که هر برگ شود نغمه طراز
 ای فلک عمر تو کم بان نبشین از تک و تاز
 وقت آن است که برخاک نهم روی نیاز
 کاسه خداوند جهان داد گریزنده نواز
 خسر و ملک در کن با بره دولت و ساز
 که رسیدن عطایش در کن تا به حجاز
 آنکه از موستیش دست گرم گشت دراز
 که دعا گویم و انگاه به مدح آیم باز
 چه توان کرد که این رشته دراز است دراز
 پس به آهنگ دعا باز شوم نغمه طراز
 گونه گون نقشش ز نذر تا فلک شعبان

باو خاک ره او قبله اصحاب کمال

با دستک در او کعبه ارباب نیاز

قصیده تشکر

هر مانس نواب سلطان جهان بیگم، والیه عالیہ، کشور بھوپال

(بعطای زرامداد ماہانہ دارالعلوم ندوہ)

۱۹۰۸ء

خسر و کشور بھوپال بہ آں کردہ است

زان کہ ہر کار کہ او کرد بہ سامان کردہ است

لاجرم یادری سنت و قرآن کردہ است

چہرہ شمع حزین بودہ و خندان کردہ است

انچہ در تربیت عالم نسوان کردہ است

مشکل بود کہ از فکر خود آسان کردہ است

نہ بان شیوہ توان کرد کہ نادان کردہ است

ہر چہ او کرد بہ فرمودہ نیردان کردہ است

انچہ بادشت چین ابر بہاران کردہ است

مذوہ را اگر سر و سامان سدا زوی چہ عجب

چون نگہ کرد، کہ دین نبوی در خطر است

رایت علم نگون بودہ وافر اشته است

بہ مردان ہمہ آئین عمل خواہد بود

دانش آموختن پرودہ نشینان عفا

کار آموزش و تسلیم زنان گر چہ خوش است

ہر چہ او گفت بائین شریعت گفتہ است

طرح صد شیوه و رسم و روش تازه نهاد
سودت ابیاست نتران کردیم
گوشه معنیه اش قیمت افسر شکست
موج غائب گره از خاکسیرین نکشاید
با کمان را نگه مهر تو بنواخته است
هر کرد در چنین دولت افتاد گذر
نامه جود ترانا طهت صدای زودق
خسته دست لوال تو بچسب و چه گم
چرخ از چشم جهان رابعه را اگر برفت
زنده تا دیر بمان کز پس بانوی مین

دو آنچه از پیش روان یافت چندان کرده است
وقت با خوش که هم این کرده هم آن کرده است
لقبش در نیکو کرده که سلطان کرده است
فکر را دوری بزم تو پریشان کرده است
خستگان نظر لطف تو دمان کرده است
صد هزاران گل امید به امان کرده است
خوانده است و در آغاز عنوان کرده است
که به بیم نیز همان کرد که با کان کرده است
باز در سپیکر پاک تو نمایان کرده است
آسمان نام تو آرایش دیوان کرده است

شلی غمزه راجع شهان شیوه نبود
لیک لطف هم را بنده احسان کرده است

ترکیب بند

برای مجلس عام ندوة العلماء

منعقدہ ۲۷ ذی قعدہ ۱۳۲۶ھ بمقام لکھنؤ در ایوان ندو

جاہ کخیر و دسترخوشم جم دیدی
 پیکر آرائی این بر شد طارم دیدی
 تاج سلجوقی و خم طره دلم دیدی
 زور بازوے کندا فلکن رستم دیدی
 سر برافراختن ایست پرچم دیدی
 ہم طراز زندگی خامه و حنا تم دیدی
 ہمہ را دیدی و خود گیر کہ پیسہ دیدی
 آنچه ہرگز نتوان دید تو آن ہم دیدی

اسے کہ نیز گاہ سر پر دہ عالم دیدی
 گو نہ گون بازی گردون بنگاہ آوری
 سند آرائی جم را بہ نظر آوری
 داستا نہای جہانگیری خسر خواندی
 قرہ افسر و دہیم تماشا کردی
 ہم جہانگیری شمشیر و شان بشنیدی
 العرض ہر چہ جہان اسر سامان باشد
 خود گیر فیتیم کہ در جلوہ گہ دولت و جاہ

لیک بالا ترازین جملہ جہانے دگرست

کہ درو کالبدے دگر و بجائے دگرست

عالمے ہست کہ در دشن ہمہ درمان باشد	عالمے ہست کہ آنجا سخن از جان باشد
پنچہ در پنچہ خورشید درخشان باشد	عالمے ہست کہ ہرزہ اوراہہ شروع
چرخ و انجم ہمہ بر خطر فرمان باشد	عالمے ہست کہ آن جا بہ رہہ در سمنیا
دگرش سجدہ کہ قصیر و خاقان باشد	خاک او معتکف و بیم و سلجوق بود
گر حدیث ہمہ از گنبد ایوان باشد	سخن آنجا رود از منبر و محراب دعا
سخن آنجا ز مسیح و ز مسلمان باشد	تو حدیث از جہم و کینخسرو دارا گوئی
پنچہ بر تافتہ موسیٰ عمران باشد	سامری دم تو تا زدن آنجا کہ خود او
حرف آن بزم ز پیغمبر زردان باشد	داستانہاے تو افسانہ شاہ است زیر
سخن از وحی و ز الہام و ز فرقان باشد	گفتگوے تو ز توقع و ز فرمان او آنجا
گفتگو از عمر و حیدر و عثمان باشد	تو حدیث از جہم و دارا بسرانی و آنجا
گر حدیث ز دم خنجر خاقان باشد	ہدیت درہ عدل عمری بر گویند

<p>توبه فرموده اسپسرو بسین نازی کم زاین جیسانداری سولن نبود زین دو عالم که ترادر نظر آمد اکنون</p>	<p>سخن آنجا همه از گفته یزدان باشد آن اساسی که بر آورده نعمان باشد تو که را خواهی و کجارت بچه عنوان باشد</p>
<p>هان نگوئیم که آن گیری و این بگذاری حیفت باشد که تو سر رشته دین بگذاری</p>	
<p>خوش بود این که ترا جاوه چشم هم باشد ملک دین هر دو بپا گشته نیروی هم اند پایت سعی بدان سان که بهر اوئی شرط اسلام نباشد که به دنیا طلبی روز بازار بود فلسفه دین سه را رسم اسلام نباشد که تحصیل علوم نکته شرع به فسانه برابر نبوی حل هر مسئله فقه زیور طلبی</p>	<p>لیک حیفت اگر حرمت دین کم باشد اندران کوش که این باشد آن هم باشد دین دنیا هم آمیزی و تو ام باشد التفات توبه دین نبوی کم باشد نامه شرع پراگنده در هم باشد هدایت دین سه بر شرع مقدم باشد یورپ از گپ زندان نیز مسلم باشد شرح پیش تو ز تقویم گمن کم باشد</p>

دین نه سنجی که ز آئین خرد دور بود
 از ابو بکر و عمر تیج به یادت ناید
 در سخن بگذرد از سیرت و نشان نبوی
 آنچه حق است ترا نظر آید پل
 کار ملت همه آشفته و ابر گشته است
 آنکه خود خاتمه از زندگیش آید است

اینکه بیگانه به هم ازی محرم باشد
 گرمی بزم تو از سیرت عظم باشد
 هر چه گوئی همه از گفت تو میم باشد
 آنچه شهد است بکام تو همه سهم باشد
 صفت جمعیت ما هم صفت ما تم باشد
 آه کو امت سغیب سر خاتم باشد

تو درین غم که ز روز و زمین نگذاریم
 ما درین غم که سر رشته دین نگذاریم

شکوه ام گر چه از چرخ حردن می باید
 این چنین در سگه شرع به این حال تباہ
 در دین گرفتگی نیز بود بس باشد
 کار ام روز به دست توان باز گذشت
 فرصت از دست شد هر چه کنی زود کن

حالت ندیده نه این مایه زبون می باید
 خود به بینند و می پرسید که چون می باید
 زان گذشتیم که بسیار فرون می باید
 زمین سپس آنچه توان کرد کنون می باید
 این بی کاری که در صبر سکون می باید

<p>اندکے نیز درین شیوہ جنون می باید سینه سخت و درد درون می باید آه پر سوز و دل آغشته به خون می باید</p>	<p>این چنین کار به تکلیف و سکون بر ناید کار ملت نه به افسانه و افسون باشد شبلیا وقت عاشق قلم از دست نبر</p>	
	<p>مانه آنیم که جاہ و حشم می خواهیم داورا از تو نگاه کرے می خواهیم</p>	
<h2>قطع</h2>		
<p>معذرت ترتیب دستہ گل</p>		
<p>عرضه دادن نه پسندیده عاقل باشد چه توان کرد چو فرمود بیدل باشد</p>	<p>هر زده چند بهم یافتن و پیش کسان من هم این کار نمی خواستم از دل آما</p>	
<h2>دیباچہ الفاروق</h2>		
<p>کس چه داند که درین پرده چه سودا کردم</p>	<p>من که یک چند دم مهر خموشی لب</p>	
<p>یعنی شیخ حامد حسین صاحب بیدل شاہجہان پوری،</p>		

پیکر تازہ کہ خواہم بہ عزیزان بنمود	لختے از ذوق رخدوش نیز تماشا کردم
مخمل از بادہ دوشینہ نیا سود منونہ	بادہ تند تر از دوشش بہ مینا کردم
باز خواہم کہ دم در تن اندیشہ زان	من کہ در یوزہ فیض از دم عیسیٰ کردم
ہم نشین نکتہ حکمت از شریعت حیبت	لختے از نسخہ روح القدس املا کردم
شاہد راز کہ کس پردہ ز روش نگرفت	گرہ از بند قبائش بہ فسون واکردم
بسکہ ہر بار گہرا پیش گذشتم زین راہ	دشت معنی ہمہ پر لولہ لالا کردم

خط منظوم

شمس العلماء مولانا شبلی اپنے ایک غیر زبان دان دوست کے خط کی داد جسکی اُردو صحیح اور با محاورہ تھی ذیل کی نظم میں دیتے ہیں

دی یکے گفت کہ در ریختہ نشای سخن	شیوہ ہست کہ مخصوص زبانان باشد
گفتم البتہ چنین است کہ گفتم، اما	نیست کارے کہ برون از حد مکان باشد
مرد دانا بتواند کہ بہ تحصیل وبعی	باعرب حرفت زند، گرچہ زایران باشد
مادرین حرفت کہ پیکے برسانید بین	نامہ را کہ گران مایہ ترا زجان باشد

<p>انچین حرف نال آونیزنه آسان باشد کاین چنین حرف نون کار با تان باشد اعتبار گهر از منترخی کان باشد کرد کن هست مراهجو عزیزان باشد تا جهان باشد و تا گنبد گردان باشد</p>	<p>نامه واکردم و بازش سپردم که به بین نامه را خواند و بفرمود که شکست درین که بود؛ صاحب این نامه وصلش ز کجا گفتش رنجیته خامه.... هست این یارب آن دست و قلم در کف حفظ تو باد</p>
--	--

تشبیه و غزل

<p>این مملکت حسن بلا خیزنه بوده است شوخه که به ما نیز کم آونیزنه بوده است ازین گونه حدیث تود لاونیزنه بوده است بر عادت پیشینه جنون خیزنه بوده است</p>	<p>تا نرگس تو عریبه انگیزنه بوده است بنده عجب اگر گرم در آسخت به انیار واعظ ابگرت کار به لعل لبش افنا داغم که بهار چمن بمبئی امسال</p>
--	---

هرچین غلط نیست که شبلی دل او دین باخت

و.و.ع

این حرف و المصلحت آونیزنه بوده است

نقده

له گرم آسختن، گر جوشی سے ملنا، له کم آونیزنه جو شخص یوگون سے کم ملتا ہو۔

رفتیم و گرفتیم عیارِ مہ کفغان
 بیکار تر از او نبود در ہمسہ عالم
 بانالہ خوش افتاد مرا، ورنہ تو دانی
 نے نالہ مستانہ و نے گرمی آہے
 دانی کہ درین معرکہ بانام و نشان کیست؟
 نے ذوق نگاہ ما و نہ ہنگامہ عشقے
 لے

حاشا کہ بہ خمیازہ ذوقِ نظر نیست
 آن دست کہ در حلقہ طوقِ کمر نیست
 کز نالہ و زاریم امید اثرے نیست
 امروز بگویت مگر آشفتمہ سرے نیست
 آن است کہ از نام و نشان اثرے نیست
 اسے داسے بہرے کہ او فتنہ گرے نیست
 در مملکتِ حُسن مگر داد گرے نیست

۲۲

قربان دہان و لب آن شوخ کہ فرمود
 شبلی غلط است این کہ مرا با تو ترے

۱۱۹

من شب وصل این حیلہ فریش دارم
 لذت لطف تلافی خمارش نکند
 زاہد اہمچ کسے را نبود در بہ بہشت

کین سحر نیست، فروغِ مریخِ زیبایے تو، مست
 آہ از آن دل کہ بد آموز جفا ہے تو، مست
 حکم اگر حکم تو، وراے اگر راسے تو، مست

لے یہ مصرع پورا نہیں،

<p>دیرا گرمی رود از ذوق تقاضای تو، اینک گفتمی که در گناه از دل شیدای تو هست فتنه های که نهان در قدر عناق تو، خانه مختصری هست و همین جا تو هست هم چنان در نظرم جلوه زیبای تو هست این دیدی که سر هست که سر پا تو هست</p>	<p>دل نه آن چیز بود که تو توان داشت در بیخ همتشین با تو درین مسئله ام نیست نزاع رفت و آن سحری عدم لرزد و محشر گردید جز تو کس با نبود در دل تنگم، راهی از نظر رفتی و از شعبده پردازی حُسن اے که در قتل گاه از بند نشان می جوئی</p>
<p>رأی</p>	<p>می ندانم که شکر ریزی شبلی به سخن هست از دویا اثری لعل شکر خا تو،</p>
<p>این قدر هم، اگر عقل بود باس باشد</p>	<p>توبه از بادیه نه کار من تا کس باشد</p>
<p>ما، یسئیم که، استیم و همین می باید شاه حسنه در ترا نقش و نگین می باید شب وصل است و سامان ترازین می باید خنده بر لب و جبینی به جبین می باید</p>	<p>اے که گفتمی باره و رسم تو، نه این می باید بان بیایا، تا کنم از بوسه نشان بر لب تو از تو با بوسه و آغوش، تسلی شوم لطف با قهر در آمیخته در کار است</p>

عشیاں بہ اتیان گفت شب وصل من	کاشم گوشہ از عرش برین می باید
غیر احرف بدی گفت بہ خرسندی من	دین ندانست کہ بر شیوہ کین می باید

۶۰	شبلیا کیست بہ کزود ادب سخن می خواهی	۱۱۹۰
	گر نظیری نبود، شیخ خرسین می باید	

مرا کہ یک دل و صد گونه آرزو ہا،	شکیب و صبر چگویم کہ نیتیم با یا ہست
دلہم بنا ز کی لعل او ہے لرزد	کہ بوسہ بے ادب و شوق بے عجا با،
ز ناوک غلط انداز خود چہ می ترسی	بیا کہ بر لب من شکوہ ہا ہے بیجا،
حدیثِ خلد چو گویند با من مجنون	لگان برم کہ مگر گوشہ ز صحرا،
ز سینہ تا بزبانم پیر است و غمزہ او	ہنوز در ادب آموزی تقاضا ہست
بہ سخت جانی من کس مباد از عمر	مدار زندگیم وعدہ ہاے فردا،
ہزار حیف کہ در ملک مستخوان یافت	بجز منتاعِ جفائی کہ ہست ہر جا،
بیا کہ ما و تو ہر جا برابر افتادیم	ہر آن فدکہ دہ فابا تو نیست با ما،
جفا کنی و بہ این خیرگی منی ترسی	کہ روز داد گر امروز نیست فردا،

<p>۲۹ بابل</p>	<p>هنوز نشه دوشینه در سرم باقی است که درس گویم و بچشم ز جام و صهبا هست</p>	<p>سروایع</p>
<p>چند گره کفای خم زلفت بویه ام در کار عشق دیده در می شرط بوده است ز کفش دکان مشک فروشی کفاده است بیچاره دل میان دو قاتل فتاده است شوخی که از غرور به خود هم نمی رسد</p>	<p>تا رفته رفته کار به بند قبار رسید هر کس نظر کشود و تماشا بار رسید این مژده ام بگوش ز با صبار رسید ناوک کفاده غمزه و ناز از قضا رسید عذرش بنه، اگر نتواند بار رسید</p>	
<p>قاصد هزار گونه سخن ساخت در پیام بیچاره گشت چون به بر مد عا رسید</p>		
<h2>قصائد و غزلیات آغاز شباب</h2>		
<h3>در نعت سید المرسلین علیه الصلوٰة و السلام</h3>		
<p>یا سائلی عن ذانخبر رحی که ام مزم دگر</p>	<p>از دیده شد خون جگر و زد و آه بی اثر</p>	

آید جهانم و نظر از بخت غم دهم تیره تر
 آه از جنای چرخ دُن، فریاد از بخت دُن
 شهادین جوشِ جنون، در باختِ صبر سکن
 بنگر که چون هرفنی، ازدانه کردم خرنه
 گردون ندارد چون منی، فضل و هنر امانی
 بازم باین خواری نگر در گریه خواری نگر
 خوش دل آزاری نگر و ز بخت بیاری نگر
 اعدا ز کیو کیو کنی، وز کیو کیو کنی
 دین با کسان چندین، باطن گشته چندین
 در کیسی اکنون ہے، خوش کردم کنج غنی
 آو خ که نوماتے، نگذشت در چشم نے
 بنگر که با چندین تیر، از جو چرخ هفت
 کاند چندین حالے تیر هر دم دهر غنی دگر

تا کے تو ان کردن لبر آتش زود جان دتن
 که جور ایشانم کنون از دیدیز و سیل سخن
 چون شمع با سوز دُرُن گرم کمال بشتن
 ہم از گلے وز گلبنے، آرام صد گلشنے
 اینک بفکر روشنے، شمعیم در هم سخن
 حال تبه کاری نگر و ز چرخ خون خواری نگر
 همواره خونباری نگر از چشم خون با لاسن
 من بادل اندو گین افتاده کنج غنیم
 از بهر یک جان خرمین صد گندین رنج سخن
 نے مونس نے ہمدی تار از دل گویم دے
 زخم دلم رام ہے، بنو دین بیت الحزن
 چون لہام خون شد جگر، ناسازی بخت نگر
 از من کہ بگذار دخیل، در بزم آن شاہ ز من

آن خسرو عرش آستان آن داور گیتی ستان
 دانای سرار نهان روح مستنیر باستان
 پیش از همه شان نشنیده عیسی شنا خوانش نگر
 برتر ز کیوانش نگر جبریل در بانش نگر
 عالم همه خاک رهش قصر فلک است گمش
 گیتی و این هفت نمش باشد غبار در گمش
 آن تاجدار ملک دین دارای قلم یقین
 عالم شدش زیر نگین چرخش بهی زمین
 شاه امران بنگر که چون از دست این چرخ حرون
 چون غم بود از حد فزون از خویش می آید برون
 مسکین نواز دادگر خبر تو دانم کس دگر
 می نالد از درد جگر بر حال زارش کن نظر

آن قبله گاه انس جان آن خاتم پیغمبران
 گردون برنگ خاک پران خاک درش بود بن
 چرخ از غلامانش نگر و آن قدر او انش نگر
 در بند احسانش نگر آب علوی هفت تن
 دین بارگاه نه تمش گشته کینه خن گمش
 در جلوه نور همش روشن شد این پنجمن
 دانای علم اولین فرمان بخش روح الامین
 آدم همان در ما وطن او گشته میرانجمن
 شد دیده دول جمله خون هر در جوشن خون
 رحمت بحالم تا کنون آسایم از بچ و محن
 بیچاره گان اچاره گزیده شلی شوریده سر
 انقذنا یا خیر البشرو من کل غیظک

در مع سلطآن عبدالمجید خان

بان دگر فصل بهار آمد و آراسته شد
 گفت ساقی بخریفان که بر دوشده ام
 مفت آنست خود اموز که بر رخم حسود
 زاهد اباده خور انیک به تقاضای بهاء
 چون بفر دوس داد داشته است ایزد ما
 ساقیا چند توان کرد صریش از جم و گن
 فتنه سخت ادجهان سرخوش و طالع بید
 آن جوان بخت جهان بود گوئی آرای
 مطلع تازه کنم پیشکش بزم حضور
 اے شد از رای منیر تو جانے روشن
 ذره از تابش احسان تو گردد خورشید

بزم عیشی که در نیت جز از باده سخن
 شیشه از خویش برن آید بر خاست که من
 عهد با پیر میغان بسته و شد تو به شکن
 در حرام هست مرا هست گنه در گردن
 بان دگر باده نوشیم مگر گلوشن
 باده ام در ده و میگوئی هم از باده سخن
 می توان خورد بیا و کرم شاه ز من
 آنکه از بخشش او شد کف سائل معدن
 مدح غائب نشود عقده کشای دل من
 آزراد و خسته دست کرم چشم و ده من
 قطره از فیض تم جود تو شد در عدن

مطلع

<p>خرد از سنکری صحیح تو بیا یوزد فن روح او پانگزارد به نهانخانه تن صوت برگ خزان میده بریزد سروتن تا چه داده ام از طبع رسا داد سخن گر چه در مدح تو بسیار توانم گفتن بر دعائی کون ختم توان کرد سخن تا جهان است موافق بودت چرخ کهن</p>	<p>دانش از رای مصیبت تو کند کسب کمال دشمنت بسکه زجان سیر بود محشر باد گرز تو چو در مسر که اجنگ زد داد را پایشناس سخن نیک نگر ضبط اوصاف تو بردن بود از حد خیال من که باشم که بدمج تو فرو ماند حسد تا زمان است ترا یا بود دولت چاه</p>
<p>چاک زد از جوش طب پیرهن مغز چمن ز فرمه آغاز کرد در چمن استاد ز یک پای سرو</p>	<p>باز بهار آمد و گل در چمن بلبل خوش سخن نو اساز کرد نیست چو از لاله گل جانے سرو</p>
<p>غزل که در دوسه ساعت گفته شد</p>	
<p>که گاه شاه بنوازد گدارا غمت نگذشت دل بهج جا</p>	<p>نگاه بر من مسکین خدارا فغان کز بهرتاب و صبر و آرام</p>

<p>فراش ساختی حرفت قارا ز تنگی همچو در غنچه صبارا</p>	<p>نیاد آرمی گے از خسته خویش سخن راره نباشد درد هانت</p>
<p>کجا در بارگاهش بار بخشند چو نسیم غریب بے نوارا</p>	
<p>کز نسیم صبح گرد و شعله چون مرغ کباب شد حباب بجز همچون کوزه نادید آب</p>	<p>شد هوا سے عرصہ گیتی بزرگ آتشین بکہ از فتیدگی در هیچ چیزی نم مانند</p>
<p>از وطن با چشم پر نم می رویم بزم ہارا کرد ہر بزم می رویم زین جنان مانن آدم می رویم زین گلستان همچو بنم می رویم</p>	<p>آمانہ پنداری کہ خرم می رویم از گداز شعلہ عنہم همچو شمع از فریب یار کیسوی کسے خفته پاس چند بر امان گل</p>
<p>شبلیا از گردش گردون دون دوستان رفتند ما ہم می رویم</p>	
<p>۱۵ اول تخلص بے نسیم میکرد ۱۳</p>	

صد آب برد از تره ماگر سیتن
دارم چو ابراز همه اعضاگر سیتن

اے غم عزیز دار وجودم که روز بجز
کافی نشد و دیدہ پے اگر یہ فراق

شیرین

نادرہ روزگار شبلی نام آورم

شیر عزم سخن در بہر بیان

سنبل تر بستہ کیسے تو

اے گل باغ صباحت برو تو

ہچونز گس ہر کہ بند سوسے تو

دیدہ بر ہم کے زنداز فرط شوق

اے گل تر محمود زنگ بوسے تو

چو گلگشت چمن رفتی ز ناز

بہر تعظیم قد بچوسے تو

سر در گلشن بہ یک پایتاد

شبلی دل خستہ رادانی کہ کیت

ادسے ہست از سگان کوسے تو

باز گونا کہ چسہ دیدی از ما

اے پسر از چہ رسیدی از ما

بافتی نزد غایبے چہ

گفتہ ترک دنا یعنی چہ

ہم بران عمدہ مواعد ہستم

اگر چہ دور از تو چھا و بد ہستم

<p>گفته چون من از من بیزار طح بیت و غزل انداخته خسته، سوخته، غم زده عرض می داشته حالت شوق</p>	<p>تو بیک دم زدن ای مه خیار وقتها بزم سخن سلخته من بتو با دل ماتم زده بے حجابانه هم از سر ذوق</p>
<p>هم تو پای بند بچوشستی عهد و پیمان و نسایستی</p>	
<p>زلف سیاه تو سنبل تر چشمت در فتنه باز کرده دین شعله ز فرق تا قدم سوخت من سر دکنم ز بقیه لری این تازه غزل سرایم از درد دی تازه بهار من کجائی افسانه مردوزن کجائی</p>	<p>اسه چهره نازک گل تر اسه لعل تو سحر ساز کرده زود آیی که آتش غم سوخت دور از غم تو باه و زاری در بجز تو گاه بادم سرد کله رشک گل و سمن کجائی بے تو همه شب تا یرم خواب</p>

شبلی نعم تو سے سراپہ

کاسے راحت جان دتن کجانی

نوید شادی مولوی محمد عمر صاحب

جہان را کار با ساز است امروز

طرب را روز بازار دگر شد

جہان شد وقت عیش و شادمانی

کہ زاهد تو بہ بردست سب کرد

مگر این مژدہ در گوش جہان خورد

سرفروغ دیدہ معنی ہنر را

معین شد نکاح عید سامان

کہ باشد قول و فعل شان موافق

براہ مسرابانی گرم پویان

کہ دو یک روز پیش از روز بوعود

در عیش و طرب باز است امروز

متاع عیش ہر سو جلوہ گر شد

دگر شد تازہ عمد کامرانی

چنان ہر کس بجام و بادہ خو کرد

غم از گیتی متاع خود بردن برد

کہ آن سراپایہ فضل و ہنر را

بتاریخ فلان در دزدان

کنون در خدمت یاران صادق

محبت پیشگان آزر مجویان

بود عرض از پے آنجاہ مقصود

<p>دہند آبادی ویرانہ ام را عسریے را با حسانے نوازند</p>	<p>شرف بخشند غربت خانہ ام را ز راہ لطف کار من بسازند</p>
<p>در مدینہ منورہ پیشروضہ اطہر خوانند</p>	
<p>مژمہ را پیش تو ردے نیاز از کرم خویش مکن نا امید اسایہ لطفی ز سرم بردار</p>	<p>اے بکرم کار جهان کردہ ساز چون بدرت آمدہ ام با امید چون بدرت آدم امیدوار</p>
<p>جامے در دہ و مکر رده می بدہ کا نیکم خمار رسید بادہ در دہ کہ بادہ خانم ہست</p>	<p>ساقیا باو خیز و سا غر دہ فضل گل آمد و بہار رسید چون سہریج دو ستانم ہست</p>
<p>بجو بربری سایہ طوبی گریستم چون شمع در سلق تو شہا گریستم من برو فائے ست اجا گریستم اکنون چہ سود گریستم دریا گریستم</p>	<p>از بس بیاد آن تدرعنا گریستم باسوز سینہ زادل شب تادم حسرت ماراز چرخ چشم وفاے نبودہ است از سادگی بوضہ دونان من گریستم</p>

عبد بزرگ ترز مهر در زمانه نیست
ششلی بجال مردم دانا گریستم

غزل آخرین

<p>که فلان می زد و بخود شد شرار افتاد که مرا کار بان چشم مستح خوار افتاد یوسف از خانه بدر حبت بازار افتاد یاده بیرون فتد از جام چو شرار افتاد که مرا کار بان طائفه بسیار افتاد</p>	<p>اشب این غلغله در کوچه و بازار افتاد سخن از صومعه و اهل دوع چند گنی بسکه غارت گر حسن تو جهان بر هم زد چه عجب گزنگه مست تو افتد بر من شیوه مهر ز خوبان نتوان داشت طمع</p>
--	--

عقب از پی و اجمعه ز حریفان کین
ششلیا از ندی پنهان تو دشوار افتاد

غزل دیگر

<p>چند چون زلفت تو آشفته در هم باشم حاجتم نیست که مقبول د عالم باشم</p>	<p>چند فور از مرغ تو هم نفس غم باشم با من از صحبت آن شوخ خوش افتاد است</p>
---	--

من به آن مایه نیرزم که به خلوت برم
 بسکه ای بُت به جهانے سرکارت ترا
 مستی باده الفت نه به اندازہ بود
 من گدای در میخانه شدم از پئے آن
 این کمان را نتوانیم که تازه بشیم

بس بود این که به بزم آئی و من ہم باشم
 آن مبادا که من از راز تو محرم باشم
 بجای نیست که رسوائے دو عالم باشم
 که گران مغچه ام جام دہد جم باشم
 شبلیا در فن شہسوار چه مسلم باشم

نامہ منتظوم

ہنگام سفر بدیاز مصر و شام بیکی از یاران از بندر عدن نوشت

چون کمر بستم بوزم این سفر اریغ غم
 ہر کسے را بس شگفت آمد کہ حال صیت ازین
 ہر یکے پندم ہی داد و ہی گفتے کہ من
 چون لجاجت را ز حد بزد گفتم بس کنید

دشمن و ہم دوست یاد در سچ تاب انداختم
 تا چہ را خود را بدین سان در عذاب انداختم
 زین سخن از عارض معنی نفا انداختم
 ہر چہ با داباد من کشتی در آب انداختم

تمت بالبحر

مطبوعات اوار المطابع لکھنؤ

۹
اردو کی معانی مرزا غالب حم کے اردو خطوط کا مجموعہ جسے لوگ بجا طور پر موجودہ انداز تحریر کی بنا اول کہتے ہیں۔ اردو نثر میں جو پاکیزگی، صفائی اور سلاست آج نظر آتی ہے یہ بہت کچھ اسی کا فیض ہے۔ اس کے حصہ اول میں صاف اور سادہ عبارت کے خطوط ہیں جن کے مطالعہ سے صحیح اور صحیح اردو لکھنے میں بہت مدد ملتی ہے اور حصہ دوم میں رقصات ہیں جن میں مزانے لوگوں کو صلاحین یا شاعری کے متعلق کچھ ہدایات لکھی ہیں بعض کتابوں کے دیباچے اور تقریظیں بھی اس میں شامل ہیں قیمت عام

شرح دیوان غالب (از مولانا سید علی حیدر طباطبائی نظم لکھنوی الملقب نواب حیدر یار جناب) دیوان غالب کی متعدد شرحیں لکھی گئیں مگر سب سے مہذب و مفصل شرح یہی ہے اور چونکہ شاعر خود ایک کمال شاعر اور فاضل اجل ہیں اس وجہ سے یہ شرح خاص طور پر قابل مطالعہ ہے قیمت عام

یا دیگر غالب جمہین مرزا سید احمد خان ملوی کے واقعات زندگی بیان کرنے کے بعد مرزا کی فارسی نظر و نثر کا انتخاب درج کیا گیا ہے اور ہر ایک صنف کلام پر نہایت خوبی سے تبصرہ کیا گیا ہے نہایت عمدہ لکچے کاغذ پر بھی طبع ہوا ہے۔ قیمت سے

اس میں شاعری پر فلسفیانہ و محققانہ بحث کرنے کے ساتھ ساتھ اردو شاعری کے مقدمہ شعرو شاعری جملہ اصناف پر لطیف تبصرہ کیا گیا ہے کوئی شبہ نہیں مولانا حالی کا مقدمہ دیوان بنظیر اور قابل قدر معلومات کا گنجینہ ہے قیمت سے اول سے دوم سے

دیوان حالی جس کا تیسرا ایڈیشن حال میں طبع ہوا ہے اور باذوق کے لیے نہایت ضروری چیز ہے قیمت عام (تصانیف مولانا شبلی نعمانی مرحوم)

جمہین شاعری کی حقیقت اور فارسی شاعری کے محاسن اور اسکے مختلف صنفت شعریہ جہاں میں سے شاعری پر تبصرہ ہے اس حصہ میں تفصیل کے ساتھ بتایا گیا ہے کہ ایران کی آدھ اور تمدن اور دیگر اسباب نے شاعری پر کیا اثر کیا اور کیا کیا تغیرات پیدا کیے۔ اسکے ساتھ ہر دور کے خصوصیات کی تشریح اور شاعری کے تمام انواع پر مفصل تقریظ و تنقید ہے۔ قیمت عام

اس حصہ میں قصیدہ غزل اور فارسی زبان کی عشقیہ صوفیانہ، اخلاقی اور فلسفیانہ شاعری پر نقد و تبصرہ ہے قیمت عام (باقی حصص زیر طبع ہیں) مولانا شبلی کی لاجواب تصانیف جمہین انھوں نے آسمان اٹھی کے آفتاب ہاتھ اب میرزا و میرزا زادیر کے کلمات شاعری کا باہر گر مواد نہ کر کے دکھایا ہے۔ اگرچہ بد نظیر کی

صاف و شفاف روشنی سورت کے وقت من کا سا اجالا رہتا ہو۔ پھر بھی آفتاب العتاب کی جیاگسری ہوگی۔ نسبت
 مرانیس کے کلام کی خوبیاں اور ان باریک نکتوں کے بیان کرنے میں جن تک علم نظریں نہیں پہنچتیں مولانا
 شبلی نے اپنی سخن سنجی اور کمالات ادبی کے خوب جوہر دکھائے ہیں قیمت سے دس /

(مولفہ مولانا شبلی) جس میں علم کلام کی ابتدا اور اسکے عہد مہم کی وسعت ترقی اور
علم کلام تغیرات کی نہایت تفصیلی تاریخ اور علم کلام کے تمام شعبوں پر محققانہ بحث اور
 اسکی مختلف شاخوں پر تبصرہ ہو قیمت ۵۰

تغنیے مولانا شبلی کے ان پندرہ قابل دید مضامین کا مجموعہ جو مختلف علمی مسائل میں
مقالات شبلی چھپکر مقبول خاص نام ہو چکے ہیں نہایت عمدہ چھپنے کاغذ پر بھی طبع ہوا ہر قیمت ۱۲

بوئے گل - مولانا شبلی کی فارسی غزلیات کا مختصر مجموعہ قیمت ۲
دستہ گل - مولانا شبلی کی چہند فارسی غزلوں کا مختصر مجموعہ قیمت ۲
تذکرہ رند - نواب محمد خان رند کا نہایت دلچسپ تذکرہ قیمت ۲

(از منشی امیر احمد علوی بی اے) جدید تعلیمیافتہ اصحاب میں سوجولوگ اب تک یہ
اردو شاعری یقین رکھتے ہوں کہ اردو شاعری محراب اطلاق ہو اور نظری جذبات بلند خیالات
 کے بجائے خلاص قیاس شہادت اور بہودہ استعارات کا ایک مجموعہ خرافات اسکے مطالعہ سے
 معلوم ہو جائیگا کہ ہماری معنی زبان کا سرمایہ ادب انگریزی جیسی وسیع اور ترقی یافتہ زبان کے
 ذخیرہ ادبی کے مقابلہ میں کسی طرح ہیٹا نہیں قیمت ۱۰

علی گڑھ کالج کے مایہ ناز فرزند اور تالیف جدید کے پاکیزہ ترین متر
طالب علم کی زندگی کا مقصد آنریبل خواجہ غلام الثقلین مرحوم (بی اے ایل ایل بی اے)
 ڈیپل ہائی کورٹ کا یہ لکچر طلباء کے لیے خاص طور پر لائق مطالعہ ہو قیمت ۲

حضرت جلال لکھنوی مرحوم کا دم لکھنؤ کے آخری دو مین غنیمت تھا انکے شاعر
سریہ زبان اردو کمالات مستغنی عن التعریف ہیں۔ یہ انھیں کا لغت ہو جسے اربابِ دق نہایت
 درجہ پسند کیا ہو اور انھیں کی ضرورت پر نظر کر کے ایسے بارہ چھاپا گیا ہو اس لغت میں اردو کے عام
 محاورات کا مفہوم اور محل استعمال سمجھانے کی خاص کوشش کی گئی ہو قیمت ۵

نواب مرزا خان داغ دہلوی مرحوم کا لاجواب لیوان مدت کے بعد اپنے بارہ پور طبع سے
آفتاب داغ آراستہ ہوا ہو۔ ابتداء میں حضرت داغ کے مختصر حالاً زندگی دیے گئے ہیں قیمت ۵

المشتر: محمد حسن مالک نوار المطابع لکھنؤ

ش-ب

۸۹۱۵۸

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ پر یہ دیرانہ لیا جائے گا۔

کتابت
بہارِ عربیہ
۱۔ اراکین مجلس
۲۔ اساتذہ و مقررین
۳۔ اساتذہ و مقررین
۴۔ اساتذہ و مقررین

۱۔ اساتذہ و مقررین
۲۔ اساتذہ و مقررین
۳۔ اساتذہ و مقررین
۴۔ اساتذہ و مقررین

۱۔ اساتذہ و مقررین
۲۔ اساتذہ و مقررین
۳۔ اساتذہ و مقررین
۴۔ اساتذہ و مقررین

